

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 5, Sayı 12, Temmuz 2018, ss. 33-43.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 5, Issue 12, July 2018, pp. 33-43.

ISSN 2148-5704

DOI Number: 10.17822/omad.2018.98

Geliş Tarihi/Received: 27.06.2018 Kabul Tarihi/Accepted: 20.07.2018

YAZICIOĞLU MEHMED'İN MUHAMMEDİYE'SİNDE DİNÎ VE EDEBÎ KAYNAKLAR*

Religious and Literal Sources in Muhammediye by Yazıcıoğlu Mehmed

Mehmet Sait ÇALKA**

Öz: 15. asırda Osmanlı'da dinî-tasavvufî kültürün olgunlaşmasında çok önemli bir yere sahip olan Yazıcıoğlu Mehmed (ö. 855 / 1451), *Muhammediye* adlı eserini 853/1449'da Gelibolu'da tamamlamıştır. Yazıldığı yıllarda Anadolu halkı arasında büyük bir heyecanla karşılanmış ve bu tesiri yüzyıllarca devam etmiştir. Nitekim Evliya Çelebi, *Muhammediye*'nin Gelibolu, Ankara ve Amasya halkı arasında ezbere bilindiğini kaydeder. *Muhammediye*, sade ve samimi ifadesi, akıcı üslubu ve halk dilinden tabirleriyle asırlardan beri geniş halk kitleleri üzerinde etkili olmuştur. Medrese, tekke ve camiler yanında, köy odalarında da muhafaza edilmiş, okunup dinlenmiş, bu suretle yaygın din eğitiminin dayandığı en mühim eserlerden biri olarak kabul görmüştür. Hatta kaynakların verdiği bilgilere göre *Muhammediye*, mevlit gibi besteli bir şekilde de meclislerde okunmuştur. Yazıcıoğlu Mehmed bu eserinde Hz. Peygamber'in hayatı, mucizeleri, savaşları, ailesi ve yakın çevresi başta olmak üzere; kâinatın yaratılması, ruhun var olması, ilk insan Hz. Âdem'in yaratılması, kıyamet alametleri, kıyamet sahneleri, cennet ve ceheennem yaratılması, haşir, hesap ve İslami literatürde geçen pek çok mevzuları konu edinmiştir. Söz konusu bu mevzular anlatılırken başvurulan kaynaklar arasında ilk akla gelen Kur'an ve hadislerdir. Eserin her bahsini ayet ve hadislerle destekleyen Yazıcıoğlu Mehmed'in, zikrettiği bazı mevzularda ise konuyla ilgili sarih ayet veya hadis yoksa bu konuda geçmişte fikir beyan etmiş Arap ve Fars kaynaklarından yararlandığı görülmektedir. Aslında bu kaynakların bir kısmı İsrailiyat diye tabir edilen bilgilerin toplandığı kaynaklardır. Bu çalışmada Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'yi kaleme alırken faydalandığı kaynaklar üzerinde durmaya ve bu kaynakların İslam kültüründeki etkinliğine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yazıcıoğlu Mehmed, Muhammediye, Ayet, Hadis, İsrailiyat

Abstract: Yazıcıoğlu Mehmed (d. 855 / 1451), who had a very important place in the maturation of the religious-mystical cultures in the Ottoman Empire in the 15th century, completed his work *Muhammediye* in 853 / 1449 in Gallipoli. It has been welcomed with enthusiasm among the people of Anatolia for many years and this effect has continued for centuries. As a matter of fact, Evliya Çelebi records that *Muhammediye* is known to the people of Gallipoli, Ankara and Amasya by heart. *Muhammediye* has been influential on the masses of the people since the centuries, with plain and sincere expression, fluent style and popular language. The madrasa was preserved in the rooms of the villages along with the tekke and the glass, and was read and rested, and it was accepted as one of the most important works based on this extensively religious education. Even according to the sources given by the sources, *Muhammediye* was read in the parliaments as well as Mevlid. The subjects of the literature in this work by Yazıcıoğlu Mehmed are life of the Prophet, miracles, wars, family and close surroundings of the Prophet; the creation of the cosmos, the existence of the spirit, the first human being the creation of Adam, the portents of Doomsday, the stakes of Doomsday, the creation of heaven and hell, the poetry, the calculus, and many other Islamic literature. These are the Qur'an and hadiths that come to mind first among the sources referred to while describing these positions. Yazıcıoğlu Mehmed, who supports every banner of the work with verses and hadiths, appears to have benefited from Arab and Persian sources who have expressed opinions in the past without any relevant sayings or hadiths in some of the mentioned chapters. In fact, some of these sources are sources of information called Israeli art. In this work, we will focus on the resources that Yazıcıoğlu Mehmed used while receiving *Muhammediye*'s remuneration and the effectiveness of these sources in Islamic culture.

Keywords: Yazıcıoğlu Mehmed, Muhammediye, Ayet, Hadith, Israelat

* Bu makale, 28-30 Haziran 2018'de Ankara'da düzenlenen Atebetü'l-Hakâyık ve İlk Dönem Türkçe İslami Eserler Sempozyumunda sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş hâlidir.

** (Dr. Öğr. Üyesi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Rize/Türkiye, e-mail: calkamehmetait@hotmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0003-3657-9387

Giriş

Muhammediye Hakkında

15. asırda Osmanlı'da dinî-tasavvufî kültürün olgunlaşmasında çok önemli bir yere sahip olan Yazıcıoğlu Mehmed (ö. 855 / 1451), *Muhammediye* adlı eserini kardeşi Ahmed Bican'ın (ö. 870 / 1466'dan sonra) teşvikiyle 853 / 1449'da Gelibolu'da tamamlamıştır.¹ Yazıldığı yıllarda Anadolu halkı arasında büyük bir heyecanla karşılanmış ve bu tesiri yüzyıllarca devam etmiştir. Nitekim Evliya Çelebi de, *Muhammediye*'nin Manisa ve Kütahya çevresi;² Sivas, Tokat ve Amasya civarı,³ Ankara,⁴ Bolu⁵ ve Kayseri⁶ halkı arasında ezbere bilindiğini kaydeder. Öyle ki eser Anadolu ve Rumeli'nin yanı sıra Kırım, Kazan ve Başkurt Türkleri arasında da tanınmıştır. Sade ve samimi ifadesi, akıcı üslubu ve halk dilinden tabirleriyle asırlardan beri geniş halk kitleleri üzerinde etkili olan *Muhammediye*, Osmanlı'da medrese, tekke ve camiler yanında, köy odalarında da muhafaza edilmiş, okunup dinlenmiş, bu suretle yaygın din eğitiminin dayandığı en mühim eserlerden biri olarak kabul görmüştür. Hatta kaynakların verdiği bilgilere göre *Muhammediye*, mevlit gibi besteli bir şekilde de meclislerde okunmuştur.⁷ Yazıcıoğlu Mehmed bu eserinde Hz. Peygamber'in hayatı, mucizeleri, savaşları, ailesi ve yakın çevresi başta olmak üzere; kâinatın yaratılması, ruhun var olması, ilk insan Hz. Âdem'in yaratılması, kıyamet alametleri, kıyamet sahneleri, cennet ve ceheennem yaratılması, haşır, hesap ve İslami literatürde geçen pek çok bahsi konu edinmiştir.⁸

Âmil Çelebioğlu'nun neşrine göre *Muhammediye* dört ana bölümden müteşekkildir. Birinci bölüm, yaratılışa ilgili olan 1-1413. beyitleri; ikinci bölüm, Hz. Resulullah'ın doğumu, hayatı, mucizeleri ve yakınlarıyla ilgili 1414-4756. beyitleri; üçüncü bölüm, kıyamet alametleri ve ahiret hayatıyla ilgili olan 4757-8765. beyitleri kapsarken son bölüm ise "Hatimetü'l-kitab" ile "Medh-i Muhammed Mustafâ" kısımlarını içeren 8765-9008. beyitleri kapsamaktadır.

Yazıldığı yıllarda büyük bir heyecanla karşılanmış olan bu eser, yukarıda da zikredildiği üzere gerek yazıldığı dönemde, gerekse Yazıcıoğlu'nun ölümü sonrasında pek çok müellifi tesiri altına almıştır. Hakkında nazireler, şerhler ve nesre çeviriler yazılan *Muhammediye* için 17. asırda İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137 / 1725) *Ferâhu'r-rûh* adıyla bir şerh kaleme almıştır. Yine 17. asırda Esîrî Mehmed Yûsuf Efendi tarafından ise eserin nesre çevirisi yapılmıştır.⁹ Âmil Çelebioğlu, Yazıcıoğlu'nun bu eserine Yûsuf adlı bir şahsın nazire yazdığını;¹⁰ bundan başka elde bulunmayan ancak Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-zünûn* adlı eserinde Şeyh Kadı Mahmûd bin Muhammed Tanrıvermiş'in de bir naziresinin olduğunu; yine bundan başka Seyyid Muhammed Nûrû'l-arabî'nin (ö. 1888) halifelerinden Abdürrahim Fedâî'nin (ö. 1885) de *Kasîde-i Nûniye* adıyla bir nazire yazdığını aktarmıştır.¹¹ Günümüzde *Muhammediye* ile ilgili pek çok neşir yapılmış ve Türk-İslam edebiyatı için son derece değerli olan bu eser, çeşitli yönleriyle bilimsel anlamda incelenmiştir.¹²

¹ Mustafa, Uzun, "Muhammediye", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2005, C. 30, s. 586.

² *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini), Haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, C.9, s. 41.

³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 5, s. 34.

⁴ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 2, s. 219.

⁵ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 2, s. 88.

⁶ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 3, s. 104-105.

⁷ Uzun, agm., s. 587.

⁸ Uzun, agm., s. 586.

⁹ Âmil Çelebioğlu, *Muhammediye*, I, MEB Yayınları, İstanbul 1996, s. 185-197.

¹⁰ Mehmet Sait Çalka, "Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sine Yazılmış Bir Nazire: Yûsuf Bin Sultan Şah'ın Muhammediye'si", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Yıl 4, S. 8, Bahar 2018, ss. 65-83.

¹¹ A. Çelebioğlu, age., I, s. 189; İsmail Güleç, "Abdürrahim Fedâî'nin Hâfiz Dîvânı'nın İlk Beytine Yaptığı Şerhin Önceki Şerhlerden Farkı", *Tasavvuf*, 36, 2015, s. 93-103.

¹² Muhammediye ile ilgili yapılmış çalışmalar için bk. Âgah Güçlü, *Muhammediye*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1969; Âmil Çelebioğlu, *Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyesi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1971; Osman Durmuş, *Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyesi (2216-3181. Beyitler)*, Mezuniyet Tezi,

Muhammediye'yi Yazarken Yazıcıoğlu'nun Faydalandığı Dinî ve Edebî Kaynaklar

Türk-İslam edebiyatında baştan sona Hz. Muhammed'i konu alan eserlerin arasında en meşhur olanları 14. yüzyılda Erzurumlu Mustafa Darîr'in mensur olarak kaleme aldığı *Siyer-i Nebî*'si ile çalışmamıza konu olan ve 15. asırda Yazıcıoğlu'nun manzum olarak kaleme aldığı *Muhammediye*'si gelmektedir. Bu iki eser kaleme alınırken özellikle Arap menşeli İslami kaynaklardan faydalanıldığı muhakkaktır. Nitekim Âmil Çelebioğlu da *Muhammediye*'nin neşrinde buna değinmiştir. Ancak Çelebioğlu bu neşrinde konuyla alakalı çok fazla ayrıntıya girmeyerek muhtasar bilgi vermeye çalışmıştır.¹³

İşte bu çalışmada, *Muhammediye*'yi bir bütün olarak tarayarak Yazıcıoğlu'nun yararlandığı veya etkisinde kaldığı tüm eser ve şahsiyetlerin dökümü verilmeye çalışılacak, böylelikle gerek Yazıcıoğlu'nun bu eseri vücuda getirirken ne denli titiz davrandığı, gerekse *Muhammediye*'nin hangi kaynaklardan beslenerek kaleme alındığı ayrıntılı bir şekilde ortaya konacaktır. *Muhammediye*'yi yazarken Yazıcıoğlu'nun faydalandığı kaynakları dinî ve edebî kaynaklar olarak ikiye ayırmak mümkündür.

1. Dinî Kaynaklar

1.1. Semavi Kitaplar

Muhammediye'de Yazıcıoğlu'nun en yoğun bir şekilde yararlandığı kaynaklar, semavi kitaplar ve bunların arasında ise Allah tarafından indirilen son kitap olan Kur'ân-ı Kerîm'dir. *Muhammediye* bir bütün olarak incelendiğinde eserde anlatılan bahisle alakalı başta Kur'ân olmak üzere tüm semavi kitaplardan alıntılanan ayetlerin, dönemin Türkçesiyle okuyucuyla paylaşıldığı hatta manzum olarak şerh edildiği görülmektedir. Âmil Çelebioğlu'nun ifadeleriyle "âdeta müellif, bütün ilhamını ayetlerden ve hadislerden almış, başkalarından faydalanarak kendi bilgi ve düşünce sisteminde tefsir ederek Türkçe ifadesine yerleştirmiştir."¹⁴ *Muhammediye*'nin başta semavi kitaplar olmak üzere dinî kaynaklardan yararlanarak vücuda getirildiğine dair eserde tespit edilen örnekleri şu şekilde verebiliriz:

1.1.1. Kur'ân-ı Kerim

*Bu sözler kim beyân itdüm muhakkakdur ki yok inkâr
Ki Kur'ân'ı hadîs ile getürdüm küllî kat'ıyyât* (b. 7650)

*Münâsib bu sözü Furkân içinde
Buyurdu Hak işit Kur'ân içinde* (b. 7581)

Muhammediye'de Kur'ân ayetlerini genellikle manen nakletme yolunu seçen Yazıcıoğlu'nun naklen iktibas ettiği de olmuştur:

*Bana nâtik durur Kur'ân kim okudu onu Subhân
Ki "Subhâne'llezî esrâ"¹⁵ buyurmuştur Taâla'llâh* (b. 2088)

Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1977; Mustafa Dübüş, *Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyesi (1-1000. Beyitler)*, Mezuniyet Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1977; Vahdettin Can, *Muhammediye'nin Tahlili (Şekil ve Muhteva Yönünden 744-7751. Beyitler)*, Mezuniyet Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1977; Abdülkadir Akççek, *Muhammediye*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1984; Âmil Çelebioğlu, *Muhammediye*, 2 C., MEB Yayınları, İstanbul 1996; Havva Ergür Kutlu, *Muhammediye Üzerinde Yardımcı Fiil İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli 1998; Abdülvehhap Öztürk, *Muhammediye*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2005; Ferhunde Göze Aslantaş, *Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'si Üzerinde Dil Bilgisi Çalışması (İnceleme-Metin-İndeks 41b-80a)*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas 2007; Ahmet Akkuş, *Yazıcıoğlu Muhammed ve Muhammediye Adlı Eserinin Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Rize Üniversitesi, Rize 2010; Fatih Gümüş, *Muhammediye Adlı Manzum Eserdeki Hadislerin Tahric ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Rize Üniversitesi, Rize 2011.

¹³ Çelebioğlu, *age.*, I, s. 177-184.

¹⁴ Çelebioğlu, *age.*, I, s. 178.

¹⁵ İsrâ: 17 / 1.

1.1.2. İncil

*Dedi İsa'ya İncil'de ki kul âlimleri ta'zîm
Bularun kadrini bilgil müdekkak eylegil idrâk (b. 2123)*

*Kâla'llâhu taâlâ fi'l-İncil "Yâ İsa azzimi'l-ulemâe va'rif kadrehüm feinnâ faddaltühüm
'alâ cemîi halki sive'n-nebiyyî"*

Allâhu Taâlâ İncil'de buyurur ki: "Ey İsa âlimlere hürmet et ve onların kadrini bil. Zira ben onları, peygamberlerden başka bütün yarattıklarımın üstün kıldım."

1.1.3. Tevrat

*Demışti Tanrı Mûsâ'ya kim eyle hikmeti ta'zîm
Sözümü eylegil tahkîk muhakkak eylegil idrâk (b. 6120)*

*Kâla'llâhu taâlâ fi't-Tevrât "Yâ Mûsâ azzimi'l-hikmete feinnâ lâ-ec'aluhâ fi-kalbi ahadin
ve ene urîdu en-uazzibehu"*

Allâhu Taâlâ Tevrat'ta buyurur ki: "Ey Mûsâ, hikmetin kadrini ta'zim et. Çünkü ben azaplandıracağım kimsenin kalbine hikmeti koymam."

1.1.4. Zebur

Yazıcıoğlu, Hz. Muhammed'in vasıflarını kaleme alırken sadece Kur'ân'dan değil diğer üç semavi kitaptan da yararlandığını belirli yerlerde zikretmiştir.

*Dahi bir sözüm var sana dinle sen
Ki Tevrât u İncil Zebûr içre ben*

*Onun na'tini vasfını bulmuşam
Hakikat ben onu nebi bilmişem (b. 1839-1840)*

1.2. Hadis ve Râvîler

Yazıcıoğlu, Muhammediye'yi kaleme alırken yukarıda zikrettiğimiz dört semavi kitabın dışında hadislerden de oldukça yararlandığını söylemek mümkündür. Öyle ki toplamda on dokuz meşhur hadis râvîsinden naklettiği hadisler ışığında eserini zenginleştiren Yazıcıoğlu, bu râvîler arasında en fazla hadisi İbn-i Abbâs, İbn-i Mes'ûd ve Muâz b. Cebel'den nakletmiştir. İbn-i Abbâs'dan yirmi bir; İbn-i Mes'ûd'dan sekiz; Muâz b. Cebel'den ise altı hadisi doğrudan nakleden Yazıcıoğlu diğer râvîlerden ise ikişer üçer hadisi eserine dâhil etmiştir. Yazıcıoğlu'nun Muhammediye'de adlarını zikrederken onlardan faydalandığını dile getirdiği hadis râvîlerini beyit örnekleriyle şu şekilde sıralayabiliriz:

1.2.1. İbn-i Abbâs

*Geliptir İbni Abbâsdan rivayet
Müfessirler onu kıldı riayet (b. 1333)*

*Dedi çün ihtilâf oldu pes ettik bu sözü tercîh
Ki haktır İbni Abbâs'ın sözünde yoktur aslâ lâ (b. 2158)*

1.2.2. İbn-i Mes'ûd

*Rivayet eyledi Nakkâş bu nakli İbni Mes'ûd'dan
Bu kavle cümle kâyildir meşâyih âlim ü vu'âz (b. 1223)*

*İbni Mes'ûd'dan rivayettir ki kendi nakl eder
Dedi bana ol Ali İbni Ebî Tâlib cevâd (b. 5286)*

1.2.3. Muâz b. Cebel

*Muâz nakl eder ki buyurdu Habîb-i İllâh
Dedi aydayın mı ki nolısar esbak lihâz (b. 5746)*

*Nola âhir işit azze ve cel'den
Rivayettir Muâz İbnü Cebel'den (b. 6154)*

1.2.4. Hz. Ali

*Rivayet etti râvîler Alî'den
Ki Hak Tanrı'nın arslanı velîden (b. 191)
Alî'den nakl eder râvî ki buyurdu Resûlullâh
Ola cennette kullukçu ki küffârdan doğan evlâd (b. 7198)*

1.2.5. Cafer-i Sâdık

*Rivayet eder Câfer-i Sâdık ol kutb-ı dîn
Alî'den kim olsun makâm ona hüsn-i me'âb (b. 2341)*

1.2.6. Hz. Aişe

*Şu denlü idi kim hikayet eder Âyişe
Ki nûrunda iplik egirir idik yoktu nâr (b. 4507)*

1.2.7. Ebu Dâvud

*Nakl ederler kim Ebû Dâvûd ayıttı yazmışam
Şol ki canlar cennetinin ravzasına hûr olur (b. 3607)*

1.2.8. Sa'd b. Ebû Vakkâs

*Bu ma'nîde demiştir Sa'd-i Vakkâs
Dürerde cevheri deryâda gavnâs (b. 2696)*

*Bir rivayet geldi hassü'l-hass idi
Râvî Sa'dü'bnü Ebî Vakkâs idi (b. 3168)*

1.2.9. Enes bin Mâlik

*Enes râvîdir kim buyurdu Resûl
Ki cîfe deyipdir bu yurdu Resûl (b. 5838)
Rivayettir Enes'den kim buyurmuşdur Resûlu'llâh
Ki sâyimler kubûrundan durıcak dolalar ahkâf (b. 2947)*

1.2.10. İbn-i Câbir

*Rivayettir ki Câbir söylemiştir
Resûlu'llâh ona bir gün demiştir (b. 4811)*

1.2.11. Abdullah b. Ömer

*Ömer oğlu ki Abdullâh durur ol öyle nakl etti
En ednâ cennet ehline eger âmî ve ger ubbâd (b. 7180)*

1.2.12. Ebu Yûsuf

*Ebû Yûsuf imâm-ı hem Muhammed dediler bunlar
Ki cinnîler de me'mûrdur ibâdât üzre ey bedr ay (b. 6943)*

1.2.13. Ebu'd-Derdâ

*Ebu'd-Derdâ'ya râvî sordu onu
Ki bunlar neyle ederler tegannî (b. 7131)*

1.2.14. Huzeyfe b. Yemân

*Huzeyfe dedi kim buyurdu Resûl
Gözet dîni nice kayırdı resûl (b. 5862)*

1.2.15. Kelbi Ebû Sâlih

*Dedi Kelbî Ebû Sâlih dedi kim
İşittim İbn-i Abbâs söyledi kim (b. 6760)*

1.2.16. Saîd b. Âmir

*Dahi bir söz Saîd eder rivayet
Ki Hak mü'minlere ede riayet (b. 6162)*

1.2.17. Temîm ed-Dârî

*Vâr idi bir sahâbi kim Temîm-i Dâri derlerdi
Onu gördü haber verdi yazıldı pes rivâyâtı (b. 4841)*

1.2.18. Ubey b. Ka'b

*Dahi bir kavî var bunda Übeyy-i Ka'b eder iblâğ
Budur der âlem-i ervâh budur der mu'teber iblâğ (b. 1375)*

1.2.19. Süheyl b. Amr

*Dahî der Kurtubî bir söz Süheyl'den nakl ider onu
Sahîh isnâd ile söyler onu isbât edip akvâ (b. 3443)*

1.3. Tefsir ve Hadis Âlimleri

Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'sinde semavi kitaplar ile hadislerden sonra en fazla yararlanılan kaynakların, önemli tefsir ve hadis âlimlerinin kaleme aldığı eserler olduğu görülmektedir. Bu durumu Yazıcıoğlu, eserinde de birkaç kez tekrarlamıştır:

*Bu söze münâsib sözüm var tutarsan kulag
Hadîs ile tefsir ile söylerem etme lâg (b. 5868)*

Muhammediye'ye bakıldığında Yazıcıoğlu'nun tefsir ve hadis âlimlerinin kaleme almış oldukları eserlerden oldukça yararlandığı ve bunlardan tam, kısmen veya manen iktibaslar yaptığı görülmektedir. Çok sayıda tefsir kitabını gözden geçiren Yazıcıoğlu, bu eserlerin arasında en fazla 12. asrın ünlü müfessiri olan Zemahşerî'nin (ö. 538 / 1144) meşhur tefsiri *el-Keşşâf* adlı eserinden yararlanmıştı.

*Bu sözü nakl-i sahîh ile beyân eyledi Keşşâf
Salavât versin ana kim ki dilerse cennât (b. 4367)*

Yine 12. asrın önemli âlim ve mütefekkirlerinden Fahreddin-i Râzî'nin (ö. 606 / 1210) *Tefsîr-i Kebîr* adlı tefsiri de Yazıcıoğlu'nun sıkça başvurduğu kaynaklar arasındadır. Fahreddin-i Râzî'nin bu eserine oldukça hürmetkâr ifadeler kullanan Yazıcıoğlu, bu ifadeleri on beş farklı yerde zikretmiştir:

*Dinle bu yirde İmâm-ı Fahr-ı Râzî ne dir
Kim içerse cur'asından tâ ebed mahmûr olur (b. 3579)*

*İmâm-ı Fahr-ı Râzî'den haberdür
Haberlerde be-gayet mu'teberdür (b. 6967)*

Zemahşerî ve Fahreddin-i Râzî ile birlikte yirmi iki farklı müellif ve eserden yararlandığı tespit edilen *Muhammediye*'de bahsi geçen diğer tefsir ve müfessirleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1.3.1. İmam Gazzâlî

*Şeyh Gazzâlî rivayet eder İhyâ'da işit
Kim kıyâmet günü bir kavm olısar gayet inâh (b. 5245)*

*Şeyh Gazzâlî aceb tahrîr eder
İşbu yerde bir haber tahrîr eder (b. 6459)*

1.3.2. Ebû Bekr-i Nakkâş

*Bu söze Ebû Bekr-i Nakkâş ü Kâdî İyâz
Kamu müttefik oldular ettiler onu fâş (b. 5530)*

1.3.3. Ebu'l-Leys-i Semerkandî

*Ebu'l-leys etti bunda bir rivayet
Gerek kim edesin onu riayet (b. 2095)*

1.3.4. Muhyiddîn-i Arabî (Şeyh-i Ekber)

*Şeyh Muhyiddîn demiş işit bunu
Rûh-ı Kuds adlı kitâbında onu (b. 4981)*

*Buyurdu bu makâmda şeyh-i ekber
Dilersen ma'rifet onu kıl ezber (b. 4285)*

1.3.5. Mücahid b. Cebr

*Kim Mücâhidden bu resme nakl var
Dedi elli bin durur târih ü yâr (b. 5039)*

1.3.6. Süddî

*Dedi Süddî aleyhi'r-rahme bir söz
Gerek kim anlaya rind ü cihan-sûz (b. 7356)*

1.3.7. Mukâtil b. Süleyman

*Mukâtil dedi tefsîrde bin oğlan doğdu Havvâ'dan
Kimisinin yeri tamu kimisinin yeri uçmağ (b. 1396)*

1.3.8. Nevâvî / Nevevî

*Velî şeyh-i Arab kim ol Nevâvî'dir buyurmuştur
Mahall-i ihtilâf olsa gerek kim idevüz adlâ (b. 2156)*

1.3.9. Ebu'l-Naîm el-İsfahânî

*Demiştir İsfahânî nûr-ı hevvâc
Otuz dört kez ediptir göğe mirâc (b. 2268)*

1.3.10. Kadı İyâz

*Nakl eder Kâdî İyâz ender-Şifâ
Ümmi Seleme evinde Mustafâ (b. 2819)*

*Hem geri Kâdî İyâz nakl eyledi
Kim Şifâ'sında bu sözü söyledi (b. 2825)*

1.3.11. Kurtubî

*Dahî der Kurtubî bir söz Süheyl'den nakl ider onu
Sahîh isnâd ile söyler onu isbât edip akvâ (b. 3443)*

1.3.12. Şems-i Şirâzî

*Ediptir şems-i şirâzî rivayet
Onu sebt eyle gökçek kıl dirayet (b. 4214)*

1.3.13. Ma'rûf-ı Kerhî

*Dedi Kerhî meclisde tekrâr anılsa Resûl
Nitekim mükerrer doğar şems ü bedr ü hilâl (b. 4464)*

1.3.14. Tahavî

*Tahavî demiştir ki her gâh kim anıla ol
İşitene vâcibdir açmak ona per ü bâl (b. 4466)*

1.3.15. Mansûr-ı Maturîdî

*Onu Mansûr-ı kâmil Maturîdî
Kitâbında yazıp bir bir getirdi (b. 6758)*

1.3.16. Kaffâl-i Şâşî

*Rivayet eyledi Kaffâl-i Şâşî
Sakın zinhar sözüne bakma şaşî (b. 7739)*

1.3.17. Şeyh Müeyyed Cendî

*Üçüncü bu ayıtmıştır Müeyyed Şeyh Cendî kim
Ki Hak çün cevher-i rûhu yarattı eyledi ezkâ (b. 8641)*

1.3.18. Ebû Tâlib-i Mekkî

*Haber vardır işit Ebû Tâlib-i Mekkî'den
Ki Kâtu'l-Kulûbunda eder diyâra müfâz (b. 5635)*

1.3.19. Haydar-ı Hafî

*Çü himmet etti erdim ona ön ben
Eriştim Haydâr-ı Hafî'ye son ben (b. 8974)*

1.3.20. Molla Fenârî (İbnü'l Fenârî)

*'Atâsının çü yok hadd ü kenârı
İşit bir söz dedi İbni Fenârî (b. 6067)*

1.4. Ehl-i Keşif Mutasavvıflar

Yazıcıoğlu'nun nakillerinden yararlandığı bir diğer şahsiyet grubu, ehl-i keşif mutasavvıflar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şahsiyetlerin başını 13. asrın en önemli sûfîlerinden olan Muhyiddîn-i Arabî (ö. 638 / 1240) çekmektedir. Muhyiddîn-i Arabî'yi Muhammediye'de "Şeyh-i Ekber" olarak takdim eden Yazıcıoğlu, onun *Rûhu'l-Kuds* adlı eserinden yararlandığını da ifade etmiştir.

*Şeyh Muhyiddin demiş işit beni
Rûh-ı Kuds adlı kitâbında onu (b. 4981)*

Yazıcıoğlu'nun nakillerinden yararlandığı bir diğer şahsiyet, 10. asırda tasavvuf ikliminin ilk temsilcilerinden olan Cüneyd-i Bağdâdî'dir (ö. 297 / 909). Cüneyd-i Bağdâdî'yi Muhammediye'de "Muhakkıklar Ulusu" olarak takdim eden Yazıcıoğlu, zühd ehlinin övünç kaynağı olarak da vasıflandırmıştır:

*Ayıtmıştır Cüneyd-i Şeyh-i Bağdâd
Muhakkıklar ulusu fahr-ı zühhâd (b. 4278)*

Muhyiddîn-i Arabî ve Cüneyd-i Bağdâdî dışında Hasan-ı Basrî ve Ma'rûf-ı Kerhî'nin nakillerinden de faydalanmış olan Yazıcıoğlu, "Arap kâmilleri" ve "Acem fâzılları" diyerek de isim vermeden nakiller yapmıştır.

*Acem fâzılları gerçi gönül gözüyle gördü der
Arab kâmilleri haktır tutun bu sözü ta 'ilâ (b. 2161)*

1.5. İsrailiyat Râvîleri

1.5.1. Ka'bu'l-Ahbar

Yazıcıoğlu, İsrail oğullarının meşhur âlimlerinden olan Ka'bu'l-Ahbar'dan da eserinde yararlanmış. Ka'bu'l-Ahbar, Yemen Yahudilerinden olup, Tevrat hakkındaki geniş bilgisiyle meşhur olmuştur. Hz. Muhammed'in vasıflarını kutsal kitaplarından öğrenip Müslüman olmuş ve çevresindeki Yahudi âlimlerini de ikna etmeye çalışmasıyla tanınmıştır:

*Gelip Ka'bu'l-Ahbar ayıttı vasiyyet buyur
Ki ömründen üç gün kalıptır işitgil kelâm*

*Ayıttı neden ma'lûm oldu bu hâlim sana
Yâ Tevrât içinde mi oldu adım irtisâm (b. 4574-4575)*

2. Edebî Kaynaklar

Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'yi kaleme alırken tesiri altında kaldığı edebî eserler ve edebî şahsiyetlere Âmil Çelebioğlu dikkatleri çekmiştir. Buna göre Yazıcıoğlu, Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sinden, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inden ve Şeyhî'nin manzumelerinden yararlanmış. Bunun yanı sıra Fars şairleri Hâfız-ı Şîrâzî ile Molla Câmî'den de etkilenmiş ve bunu eserine yansıtmıştır. Âmil Çelebioğlu'nun söz konusu tespitlerini içeren örneklerini şu şekilde vermek mümkündür:

Mesnevî (Mevlânâ):

*Sîne hâhem şerha şerha ez firâk
Tâ be-gûyem şerh-i derd-i iştiyâk¹⁶*

Muhammediye:

*Gönül bir sîne ister kim firâk odına yanmışdur
Ki şerha şerha olmuşdur yanup derd-i dilârâdan
Ki tâ şerh-i firâk idem beyân-ı iştiyâk idem
Ki vaşf-ı ihtirâk idem degülse seng-i hârâdan (b. 3685-3686)*

Mevlid (Süleyman Çelebi):

*Ol ki meddâhı anuñ Allâh ola
Var kıyâs eyle ki ol ne şâh ola¹⁷*

Muhammediye:

*Çün anı ta'zîm iden Allâh ola
Var ta'akkul kıl kim ol ne şâh ola (b. 1928)*

Mevlid (Süleyman Çelebi):

*Bir kez Allâh dise ışk ile lisân
Dökülür cümle günâh misl-i hazân¹⁸*

Muhammediye:

*Ki bir kez dise yâ Allâh bir insân
İder yitmiş kez ol lebbeyke ihsân (b. 8549)*

¹⁶ Mevlânâ, *Mesnevi*, (çev: Veled İzbudak, gözden geçiren: Abdülbâki Gölpinarlı), MEB Yayınları, C.I, İstanbul 1991, s. 1.

¹⁷ Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-necât, Mevlid*, (Haz: Ahmet Ateş), Ankara 1954, s. 106.

¹⁸ S. Çelebi, *age.*, s. 93.

Şeyhî (Divan)

Î kemâl-i kudretüñ levhünde 'âlem bir nefes
V'iy celâl-i izzetüñ bahrinde dünyâ keff ü hâs¹⁹

Muhammediye:

Î kemâl-i kudretüñ levhünde 'âlem bir hayâl
V'iy celâl-i hazretüñ safhında âdem hadd-i hâl (b. 3185)

Sonuç

Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'de yararlandığı dinî / İslami ve edebî kaynakları ortaya koyduğumuz bu çalışmanın neticesinde şu tespitlere varılmıştır:

1. Yazıcıoğlu, bu eserini vücuda getirirken başta Kur'ân ve hadis olmak üzere çok farklı bir literatür taraması yapmış ve özellikle tefsir sahasında en meşhur Arap tefsirlerini gözden geçirerek bilgi dağarcığını zenginleştirdikten sonra bu eseri ortaya koymuştur.

2. Eserde mevzular anlatılırken başvuru kaynaklar başta Kur'an ayetleri ve hadislerdir. Eserin her bahsini ayet ve hadislerle destekleyen Yazıcıoğlu, zikrettiği bazı mevzularda ise konuyla ilgili sarih ayet veya hadis yoksa bu konuda geçmişte fikir beyan etmiş Arap ve Fars kaynaklarından yararlandığı görülmüştür.

3. Bu eseri vücuda getirirken Yazıcıoğlu'nun ne denli titiz davrandığı, yararlandığı geniş perspektifli kaynaklardan anlaşılmaktadır.

4. Eserde dikkatleri çeken en önemli hususlardan birisi, Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'de yararlandığı kaynakları ve şahsiyetleri ismen zikretmesidir. Bu durum, bir edebî eser olmasının yanı sıra *Muhammediye*'nin bilimsel yönünün de olduğunu ortaya koymaktadır.

5. Yazıcıoğlu Mehmet, *Muhammediye*'de dört semavi kitabın yanı sıra; on dokuz hadis râvîsinden; yirmi iki tefsir, kelâm ve diğer İslami ilimlere hâkim âlimlerin eserlerinden; dört ehl-i keşif tabir edilebilecek sūfiden; bir İsrailiyat râvîsinden ve beş edebî kaynaktan faydalanmıştır. Böylelikle Yazıcıoğlu, bu eseri toplamda elli beş farklı kaynaktan besleyerek şaheser mahiyette bir eseri ortaya koymuştur.

Kaynaklar

Akçiçek, Abdülkadir, *Muhammediye*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1984.

Akkuş, Ahmet, *Yazıcıoğlu Muhammed ve Muhammediye Adlı Eserinin Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Rize Üniversitesi, Rize 2010.

Aslantaş, Ferhunde Göze, *Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'si Üzerinde Dil Bilgisi Çalışması (İnceleme-Metin-İndeks 41b-80a)*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas 2007.

Can, Vahdettin, *Muhammediye'nin Tahlihi (Şekil ve Muhteva Yönünden 744-7751. Beyitler)*, Mezuniyet Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1977.

Çalka, Mehmet Sait, "Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sine Yazılmış Bir Nazire: Yūsuf Bin Sultan Şah'ın Muhammediye'si", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Yıl: 4, S. 8, Bahar 2018, ss. 65-83.

Çelebioğlu, Âmil, *Muhammediye*, I-II, MEB Yayınları, İstanbul 1996.

¹⁹ Ali Nihat Tarlan, *Şeyhî Divanı Nüsha Farkları ve Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları (Maarif Matbaası), İstanbul 1942, s. 2.

- Çelebioğlu, Âmil, *Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyesi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1971.
- Durmuş, Osman, *Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyesi (2216-3181. Beyitler)*, Mezuniyet Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1977.
- Dübüş, Mustafa, *Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyesi (1-1000. Beyitler)*, Mezuniyet Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1977.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini), Haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, C.9, s. 41.
- Güçlü, Âgah, *Muhammediye*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1969.
- Güleç, İsmail, “Abdürrahim Fedâî'nin Hâfız Dîvânı'nın İlk Beytine Yaptığı Şerhin Önceki Şerhlerden Farkı”, *Tasavvuf*, 36, 2015, s. 93-103.
- Gümüş, Fatih, *Muhammediye Adlı Manzum Eserdeki Hadislerin Tahric ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Rize Üniversitesi, Rize 2011.
- Kaplan, Mahmut, *Klasik Türk Şiirinde Hz. Muhammed*, Halep 2006.
- Kutlu, Havva Ergür, *Muhammediye Üzerinde Yardımcı Fiil İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli 1998.
- Mevlânâ, Mesnevi, (çev: Veled İzbudak, gözden geçiren: Abdülbâki Gölpınarlı), MEB Yayınları, C.I, İstanbul 1991.
- Öztürk, Abdülvehhap, *Muhammediye*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2005.
- Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-necât, Mevlid*, (Haz: Ahmet Ateş), Ankara 1954.
- Tarlan, Ali Nihat, *Şeyhî Divanı Nüsha Farkları ve Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları (Maarif Matbaası), İstanbul 1942.
- Uzun, Mustafa, “Muhammediye”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2005, C.30, s. 586.